

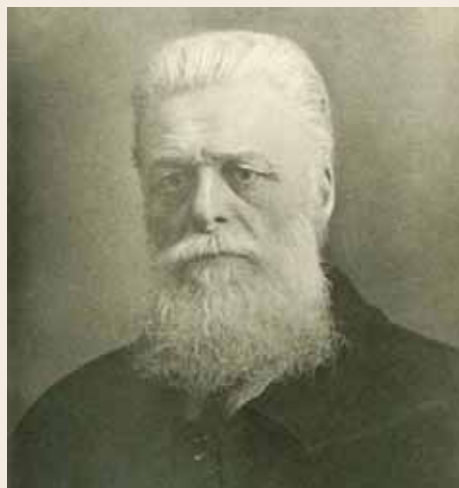

**Jerzy
Roszkowski**

**WŁADYSŁAW
HRABIA
ZAMOYSKI
(1853-1924)**

**CZŁOWIEK
NA
MIARĘ
TRUDNYCH
CZASÓW**

**Zakopane
2014 r.**

WŁADYSŁAW HRABIA ZAMOYSKI (1853-1924) CZŁOWIEK NA MIARĘ TRUDNYCH CZASÓW

*Kto tu obraz swych uczuć malować się sili,
Ten sobie zbyt pochlebia – i innych omyli.
Jam tu dzisiaj nie więcej poznał, tylko troje:
Moc Boga, wdzięk natury i nikczemność moję.*

*(inskrypcja wyryta na kamieniu nad brzegiem
Morskiego Oka w pierwszej połowie XIX wieku)*

Hrabia Władysław Zamoyski urodził się w Paryżu 18 listopada 1853 r. jako obywatel francuski. Ojcem jego był generał Władysław Zamoyski (1803-1868), a matką – Jadwiga z Działyńskich (1831-1923). W żyłach młodego Władysława, jak już nadmieniliśmy, płynęła krew najznakomitszych rodów polskich, m. in: Chodkiewiczów, Czartoryskich, Flemingów, Morsztynów, Sieniawskich i Wiśniowieckich.

Generał Władysław Stanisław Zamoyski z synami: Władysławem i Witoldem (Fot. Muzeum Tatrzańskie)

Dla swoich synów: Władysława i Witolda (1855-1874), ojciec sam obmyślił „program wychowania i nauczania”, który miał im dać odpowiednie przygotowanie do pełnienia funkcji publicznych. „Cel całego ich wychowania – pisał senior Zamoyski – nie może być inny, jak tylko służenie własnemu krajowi. Do tego przygotować ich należy corocz-

nie, ile być może, odwiedzaniem części Polski przystępnych dla nich podczas wakacji, czytaniem i ciągłym ćwiczeniem w języku ojczystym, literaturze, historii i geografii kraju”. Wytyczony przez ojca cel, jak pokazała przyszłość, został osiągnięty – młody Władysław był dobrze przysposobiony do pełnienia służby dla dobra polskiego narodu. W jego wychowaniu ważną rolę odegrała atmosfera domu rodzinnego, która sprzyjała rozwijaniu się uczuć patriotycznych. W paryskim mieszkaniu Zamoyskich mógł on zetknąć się z wieloma osobistościami polskiej emigracji oraz przysłuchiwać się rozmowom o sprawach narodowych. Ta wiedza spowodowała, że bardzo przeżył klęskę powstania styczniowego, w którym bezpośrednio uczestniczył jego wuj – Jan Działyński, a pośrednio – ojciec (poprzez organizowanie zakupów broni i akcję dyplomatyczną). Istotny wpływ na ukształtowanie się osobowości młodego Władysława wywarła rów-

Jadwiga z Działyńskich hrabina Zamoyska (Muzeum Tatrzańskie)

nież matka, osoba gruntownie wykształcona, o światowym obyciu, rozważna i bardzo wierząca. Wobec syna, którego bardzo kochała, była nie tylko troskliwa, ale także surowa i wymagająca.

W latach 1879-1881 Zamoyski przebywał poza Europą. Najdłużej w Australii. Zwiedził także Tasmanię, Nową Kaledonię, Tahiti, Nową Zelandię, Hawaje i Stany Zjednoczone. W czasie swojego pobytu w Australii (1880 r.), stał się właścicielem dóbr kórnickich koło Poznania, które odziedziczył po wuju – Janie Działyńskim.

Osiedlenie się w ojczyźnie umożliwiło Zamoyskim realizację wielu wcześniejszych planów. Toteż, zarówno hrabia Władysław, jak i matka oraz siostra – Maria, rzucili się od razu w wir pracy społecznej. Matka generałowa Zamoyska, założyła w Kórniku, z pomocą syna słynną Szkołę Domowej Pracy Kobiet, która nie tylko

uczyła szycia, haftowania, gotowania, higieny, rysunków i śpiewu, ale także literatury, historii i geografii Polski, a przede wszystkim wychowywała w duchu chrześcijańskim i patriotycznym. Szkoła przyjmowała dziewczęta ze wszystkich warstw społecznych, od panienek z rodów arystokratycznych do córek włościan.

Działalność Władysława Zamoyskiego była jeszcze bardziej wszechstronna. Przekształcał np. kórnicki park w ośrodek, który miał się zajmować badaniem oraz aklimatyzacją drzew i krzewów. Współpracował z wieloma organizacjami narodowymi, społecznymi, naukowymi i gospodarczymi, wspierając je także finansowo. Ważny był jego wkład w rozwój polskiej bankowości. Zaangażował się również w obronę narodowego stanu

Zamek w Kórniku

posiadania, skupując majątki ziemskie, którym groziło przejście w niemieckie ręce. Pożyczał także na ten cel pieniądze innym. W sumie Zamoyski stał się na terenie Wielkopolski czołowym organizatorem skutecznej obrony kulturalnej i ekonomicznej Polaków przed uciskiem germanizacyjnym władz niemieckich. Kórnik wyrósł więc na ośrodek pracy patriotycznej. Na mocy ustawy o wydalaniu „polskojęzycznych obcych poddanych”, która weszła w życie w 1885r. w ramach tzw. „rugów pruskich”, zostało wyrzuconych z pruskich prowincji około 35 tys. Polaków, głównie poddanych rosyjskich i austriackich. Było to nie tylko ciosem dla polskości tych ziem, ale i osobistą tragedią dla wielu rodzin. Los Polaków podzielili także Zamoyscy, jako że posiadali obywatelstwo obcego państwa, tj. Francji, a poza tym, co szczególnie drażniło Prusaków, bardzo angażowali się w polską działalność narodową.

Zamoyscy po opuszczeniu Kórnika udali się do Paryża. Po drodze zatrzymali się jednak w Rzymie, gdzie, u papieża Leona XIII, złożyli protest na skierowaną przeciwko Polakom i Kościołowi Katolickiemu politykę Berlina. Miało to na celu zwrócenie uwagi europejskiej opinii publicznej i Watykanu na sprawę Polski.

Nie pogodzili się jednak z tą sytuacją i szukali lepszych możliwości dla swoich poczynąń. Wybór padł na zabór austro-węgierski, gdzie wówczas Polacy, w porównaniu z Rosją i Prusami, cieszyli się największymi swobodami. Tam została więc przeniesiona Szkoła Domowej pracy Kobiet. Początkowo do Lubowli na Spiszu, a później do kalwarii Zebrzydowskiej. Wreszcie umieszczono ją w Zakopanem na Bystrem, a następnie, już na stałe w Kuźnicach 1891 r.

Szkoła Domowej Pracy Kobiet Generałowej Zamoyskiej (Muzeum Tatrzańskie)

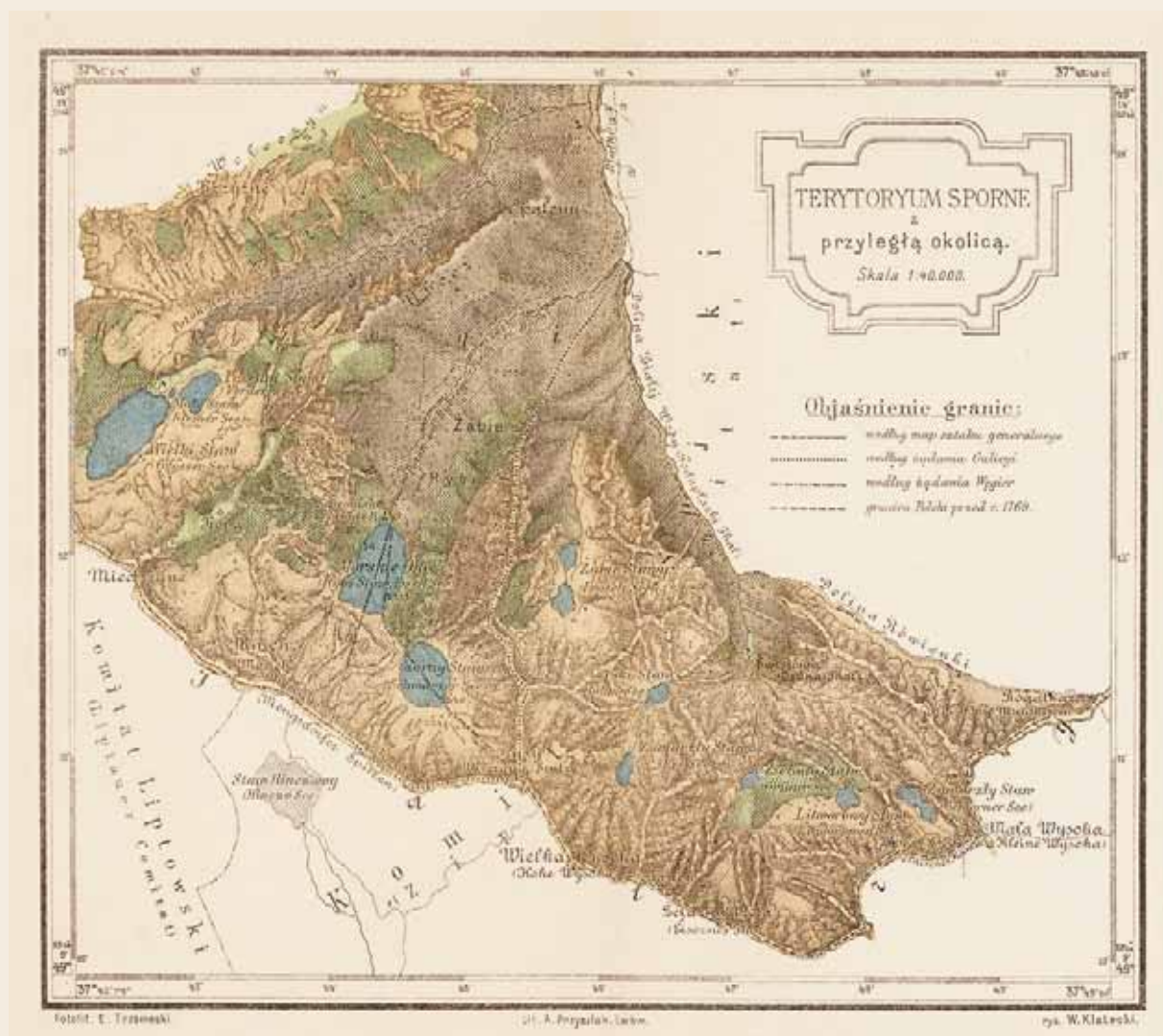
Z Galicją i Tatrami wiąże się kolejny, bardzo ważny etap życia i działalności Władysława hr. Zamoyskiego. Stało się tak za sprawą nabycia dóbr Zakopane-Kościelisko. W tym wypadku objawiła się raz jeszcze u Zamoyskiego wola wspierania” sprawy narodowej”, gdyż do tego bowiem wymiaru urosła kwestia sprzedaży tych dóbr, co miało związek z ochroną tatrzańskich lasów przed ich całkowitą zagładą, a także dążeniem do zapobieżenia przejścia ich w niepolskie ręce.

Poprzedni właściciel - Magnus Pelz, prowadzący nieudolną i rabunkową gospodarkę, zbankrutował i „państwo Zakopane” zostało wystawione na przymusową licytację. Odbyła się ona 9 lutego 1888r., z udziałem tylko jednego uczestnika, nowotarskiego kupca żydowskiego pochodzenia – Jakuba Goldfingera, który je nabył po cenie wywoławczej. Na szczęście ze względu na niedociągnięcia proceduralne, przetarg ten został unieważniony. Stwarzało to szansę korzystnego załatwienia kwestii własności tej części Tatr, z uwzględnieniem ochrony ich przyrody.

Miłośnicy Tatr, a zwłaszcza działacze Towarzystwa Tatrzańskiego, rozpoczęli w tym celu intensywne starania. Zabiegali m.in., aby dobra te nabyło państwo. Powołano także Towarzystwo Ochrony Tatr Polskich, które zbierało pieniądze na ich wykupienie. Występowano w tej sprawie z wieloma projektami, często mało realnymi. Wszystkie te jednak usiłowania spełzły na niczym. Wobec tego zaczęto szukać jakiegoś bogatego

i świadomego narodowych powinności Polaka, który nabyłby powtórnie wystawione na licytację dobra i doprowadził tamtejsze lasy do poprzedniego stanu. Szczęśliwie takiego rodaka udało się znaleźć – był nim nie kto inny jak hrabia Zamoyski. Ostatecznie całe przedsięwzięcie zakończyło się sukcesem.. Na odbywającej się 9 maja 1889 r. licytacji, która nie pozbawiona była momentów dramatycznych, Zamoyski, poprzez swojego pełnomocnika, nabył dobra zakopiańskie.

Po objęciu dóbr zakopiańskich, Zamoyski popadł od razu w konflikt z właścicielem sąsiednich posiadłości leżących po stronie węgierskiej – księciem Christianem Hohenlohe, roszcującym sobie pretensje do Doliny Rybiego Potoku (Morskiego Oka), gdzie

Mapa spornego terenu nad Morskim Okiem z przyległą okolicą 1894 (ODT - TPN)

znajdowały się również tereny należące do Zamoyskiego. Konflikt ten miał charakter nie tylko zatargu pomiędzy prywatnymi właścicielami sąsiadujących z sobą posiadłości, ale także sporu o granice polityczną pomiędzy prywatnymi właścicielami (głównie Nowobilskich z Białki i Towarzystwa Tatrzańskiego). Przede wszystkim jednak miał na celu uratowanie dla Polski tego najpiękniejszego jej zakątka.

*"Jeszcze Polska nie zginęła - Wiwat! Wiwat Plemię łasze- Słuszna sprawa górę wzięła - Morskie Oko nasze!"
słowa ułożone przez Ludwika Solkiego. Kartka Walery Eliasza Radzikowski 1902 (Muzeum Tatrzańskie)*

Ostatecznie -13 września 1902 r. – wyrokiem międzynarodowego trybunału w Grazu spór z Węgrami o Morskie Oko został rozstrzygnięty na korzyść strony polskiej (Galicji). Pomimo tego, że zakończył się spór o granicę państwową, Zamoy-ski jednak nadal nie mógł „złożyć broni” w tej sprawie, ponieważ jeszcze siedem lat książę Hohenlohe kwestionował jego prywatne prawa do okolic Morskiego Oka. Dopiero w 1909 r. po serii rozpraw i apelacji, pretensje Hohenlohego zostały definitywnie oddalone. Dzięki temu hrabia mógł skupić się na innych działaniach.

Tablica nad Morskim Okiem, umieszczona z okazji 100 lecia zakończenia sporu.

Spółka Handlowa w Zakopanem.

Spółka Handlowa w Zakopanem przy ul. Kościeliskiej (Muzeum Tatrzańskie)

Dworzec Kolejowy w Zakopanem

Jedną z pierwszych inicjatyw Zamoyskiego w Zakopanem było utworzenie towarzystwa „Spółka Handlowa” (1891).

Następnie rozpoczął starania o doprowadzenie do Zakopanego linii kolejowej. Do jego zabiegów dołączył dr Andrzej Chramiec. Po kilku latach kołatania do różnych urzędów i przełamywania oporu wielu czynników (od c.k. Sztabu Generalnego, poprzez żydowską finansjerę do sąsiada Uznańskiego) udało się budowę linii rozpocząć. W 1899 była już gotowa. Jej budowę i eksploatację prowadziła spółka akcyjna na czele której stał Władysław Zamoyski. W istotny sposób przyczynił się także do budowy wodociągów i elektryfikacji Zakopanego.

Wodociąg Gminy Zakopane

Szkic Franciszka Mączyńskiego (Biblioteka Kórnicka)

W 1911 r. wybudował przy Krupówkach (nr 41) dom, mieszczący na parterze sklep „spożywczy” Spółki Handlowej” oraz magazyn towarów bławatnych. Obecnie są tam „Delikatesy Gama” zakopiańskiego Społem. Na piętrze tego budynku znajdowały się sale wystawowe, w których Zamoyski zamierzał prezentować wyroby polskiego przemysłu i rękodzieła z trzech zaborów, co miało się przyczynić do promowania produktów krajowych oraz integracji rozbitego przez zaborców społeczeństwa. Ostatecznie jednak organizowano tam wystawy dzieł plastycznych.

Spółka Handlowa Zakopane, reklama prasowa (Muzeum Tatrzańskie)

Bazar Polski - sklep Gama Delikatesy "Społem" Krupówki 41 - 2013 r. (fot. Jerzy Zacharko)

Wznosił także inne budynki, służące społeczeństwu, jak chociażby dom przy ul. Kościeliskiej, w którym miało swoją siedzibę” Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Męskiej i Żeńskiej” oraz znajdowała się tzw. „Herbaciarnia Zamoyskiego”. Poza tym dążąc do uczynienia z Zakopanego nowoczesnego

uzdrowiska, chętnie odstępował na cele publiczne swoje tereny, względnie je wydzierżawiał lub sprzedawał na bardzo dogodnych dla użytkowników warunkach.

W latach dwudziestych rozpoczął Zamoyski przygotowania do powołania fundacji „Zakłady Kórnickie”, której też zapisał dla celów nauki, oświaty i kultury dobra zakopiańskie, co w przyszłości dało podstawę do utworzenia Tatrzańskiego Parku Narodowego. Jeszcze za jego życia, 16 lutego 1924 r. został złożony na ręce prezydenta Stanisława Wojciechowskiego projekt ustawy o powołaniu Fundacji. Zamoyski zanotował wówczas: „Dziś najszcześniejszy dzień w moim życiu. Nie mam już nic”. Cztery miesiące później (20 czerwca) podpisał w Śremie akt rejentalny o zrzeczeniu się majątku na rzecz Fundacji. Dwa dni przed śmiercią Zamoyskiego, tj. 1 października 1924 r., Rada Ministrów zaaprobowała projekt ustawy, którą Sejm przyjął ostatecznie 30 lipca 1925 r. Niestety już kilka lat po śmierci Zamoyskiego (hrabia zmarł 3 października 1924 r.), Fundacja Kórnicka, wskutek niegospodarności, a nawet nieuczciwości niektórych członków jej zarządu i urzędników zaczęła podupadać. Ostatecznie kres jej istnieniu położyły w 1952 r. władze PRL.

Poświęcenie budynku "Sokoła" na "rynku" w Zakopanem 18 kwietnia 1909r. - reprodukcję przygotował w 2009r. Jerzy Zacharko z fotografii wykonanej przez Atelier "Stefa" H. Schabenbek w Zakopanem.

Dodać jeszcze trzeba, że Zamoyski należał do wielu organizacji i uczestniczył w licznych przedsięwzięciach społecznych. Był np. współorganizatorem zakopiańskiego oddziału „Sokoła”.

Działal aktywnie w Towarzystwie Tatrzańskim, przez wiele lat zasiadając w jego władzach. Jego 23-letnią działalność na Podhalu podsumowała „Gazeta Narodowa” (z 20. IX. 1912 r.):

Pomnik ufundowany przez członków i sympatyków Klubu im. Władysława Zamoyskiego.
Projekt i wykonanie Michał Gąsienica Szostak - 2003r.

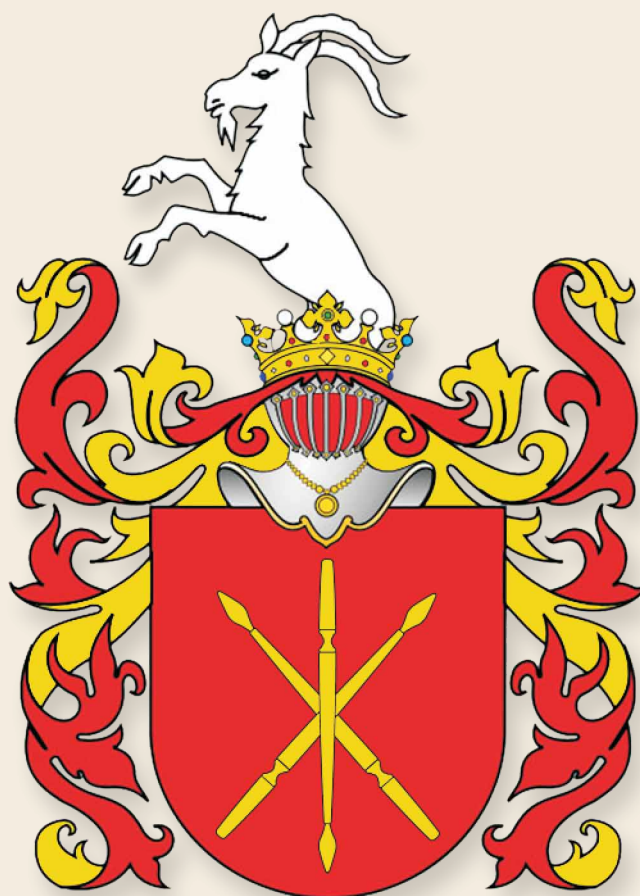
Klub im. Władysława Zamoyskiego zaprasza na Szlak

„Nie było w Zakopanem ani jednej sprawy, ani inwestycji, w której by hrabia Zamoyski nie brał udziału i której by szczerze nie poparł. Telefony, rozszerzenie poczty, szkoły, muzea itp. To w wielki stopniu jego zasługa. Oddał gminie ujęte już źródła dla urządzenia wodociągów i przyznał dla nich teren ochronny na swoich gruntach: pozwolił klimatyce na urządzenie parku w swym lesie, ułatwia letnikom spacery na całym obszarze swych dóbr, choć niemałe stąd ponosi szkody (tylko ci co znali namiętną pieczołowitość, z jaką zalesiał obnażone stoki górskie, są w stanie ocenić, jakim było dlań poświęceniem zostawić turystom swobodę krążenia po górach bez zastrzeżeń). Chętnie też pomaga góralom, czy to przez dostarczenie drzewa pod łatwymi warunkami na budowę wili, czy w inny sposób”.

Godna podziwu jest jego pracowitość i zapał. Znany był z tego, że budził się i zasypiał w stanie ciągłego entuzjazmu. Każdy dzień miał wypełniony zajęciami od świtu do nocy. Przez całe życie hołdował zasadzie obowiązku wobec ojczyzny. Nie istniał dla niego wyraz „przeboleć”, gdy o Polskę chodziło. Zawsze opowiadał się za Rzeczpospolitą niepodległą, silną i w granicach przedrozbiorowych.

Jerzy M. Roszkowski

Klub im. Władysława Zamoyskiego tworząc „Szlak Zamoyskiego” miał na celu przybliżenie postaci hrabiego i przypomnienie jego zasług. Zapraszamy do odwiedzenia miejsc związanych z działalnością największego dobroczyńcy naszej skalnej ziemi. Więcej informacji na stronie **www.zamoyski.pl**

Władysław Zamoyski hrabia herbu Jelita (ur. 18 listopada 1853r. w Paryżu, zm. 3 października 1924r. w Kórniku) – wielki polski patriota i działacz społeczny, fundator Zakładów Kórnickich.

Honorowy Obywatel Zakopanego

10 listopada 1933r. „za wybitne zasługi dla kraju, pracę społeczną oraz wielką ofiarność”
został pośmiertnie odznaczony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego
Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski